

X KONGRES SVJETSKOG UDRUŽENJA
ZA POLITIČKE ZNANOSTI (IPSA)

Edinburg, 16. 8. — 21. 8. 1976.

U prisutnosti više od 1 200 politologa i znanstvenika drugih bliskih područja (sociologa, filozofa, psihologa) održan je jubilarni, X Kongres internacionalnog udruženja za političke znanosti.

Glavna tema Kongresa naznačena veoma široko kao **VRIJEME, PROSTOR I POLITIKA**, omogućavala je raznolike priloge. Ta osnovna tema razrađena je kroz 22 tematske rasprave, od kojih ovdje dajemo samo neke, po našem mišljenju, interesantnije naslove:

- historija kao područje eksperimenta i eksperimentiranja
- simuliranje prošlosti
- komparativna historija i komparativna politika
- teorije političkog razvoja i evolucije
- planiranje, futurologija i politika
- pamćenje i svijest u političkim sistemima
- ideologija kao kontrola vremena i prostora
- politička, ekonomska i kulturna sredstva kontrole vremena
- prostorni modeli političke analize
- suvremeni teorijski razvoji: aspekti vremena i prostora

Pored sekcija u kojima je razmatrana osnovna tema, održane su i sek-

cije pojedinih istraživačkih grupa, kao npr.:

- konceptualna i terminološka analiza
- političke elite
- politička sociologija
- kvantitativni i matematski pristupi politici

Treći vid sekcija obuhvatio je raznolike priloge, koje je organizator pokušao svrstati u nekoliko cjelina, kao:

- eksperimentiranje u političkim znanostima
- znanost i politika
- studij političkih znanosti
- dekolonijalizacija i rekolonijalizacija
- korupcija u politici.

Sami referati bili su još raznolikiji od ovdje navedenih naslova, tako da je veoma teško istaći osnovne pravce razmišljanja, dileme, teorijske i metodološke pristupe. Uostalom, veoma je i teško očekivati od tako brojčano impozantnog skupa intenzivan rad na analizi manjeg broja problema, tim prije što postoji znatna razlika u problemskoj, a svakako i u idejnoj orijentaciji autora. Problem ideologije i idejne orijentacije bio je znatno prisutan kako implicitno u samim izlaganjima tako i eksplicitno kao predmet znanstvene analize. Uglavnom su se svi au-

tori slagali o važnosti ideologije u suvremenim društvima. Prisutno mišljenje možda je najkonciznije, a ujedno i duhovito, sadržano u riječima jednog norveškog politologa (J. A. Christophersen) »Ne znam da li su ideologije još žive, ali sam siguran da je ideja o kraju ideologije definitivno mrtva.«

Važnošću te problematike rukovodili smo se pri izboru tekstova i za ovaj broj časopisa. Tekst A. Bibića veoma jasno naznačuje važnost problema; poljski politolog J. Wiatr dovodi u vezu pojam ideologije s osnovnom temom Kongresa; dok mladi kanadski sociolog P. Lamy razmatra veoma aktualan problem — utjecaj znanstveno »razvijenijih« zemalja (u prvom redu SAD) na društvenu znanost drugih zemalja. Premda je teško složiti se s nekim tezama P. Lamy-ja, u prvom redu o tzv. »kritičnoj masi« znanstvenika za razvoj i samostalnost znanosti, u mnogim njegovim primjerima mogli bismo prepoznati i neke sličnosti s našom znanstvenom situacijom.

Izuzevši spomenutu problematiku, ostali radni dio Kongresa bio je prilično bezličan, osim poneke »iskre« u diskusiji, u prvom redu metodološke prirode, i, po našem mišljenju, potpuno izdvojen od bitnih problema suvremenog svijeta. Ako je u nekim priložima i bio aktualan, tada je ta aktualnost bila prostorno ograničena na neke sredine (npr. problem škotskog nacionalizma). Zar nije simptomatično da Kongres političkih znanosti koji se održava istovremeno sa summitom nesvrstanih u Columbu, ne posvećuje problemu nesvrstanih ni jednu sekciju, niti se na taj problem osvrće? (s izuzetkom jednog priloga iz redova naših politologa). Ne mislimo da je to svjesno opredjeljenje znanstvenika, već prije slika stanja, orijentacija, načina mišljenja, u svakom slučaju još i sada prisutne »kabinetske« izolirano-

sti i dominantnosti »tradicionalnih« politoloških tema.

I na kraju nekoliko riječi o sudjelovanju politologa iz naše zemlje. Koliko se moglo saznati iz službenih izvora i osobnih kontakata, u Edinburgu je bilo prisutno 13 naših politologa, od čega samo *jedan* iz SR Hrvatske! Mislimo da možemo reći da je sudjelovanje naših politologa bilo neorganizirano, nedostatno i neprimjereno razvijenosti naše političke znanosti. S izuzetkom kolega iz SR Slovenije, koji su imali unaprijed umnoženi zbornik svojih saopćenja, ostali prilozi dostavljeni su u posljednjem momentu, tako da je bilo poteškoća i oko uvrštavanja u službeni dio Kongresa. Marksistička orijentacija naše politologije, bez dogmatskih opterećenja, uz dobro poznavanje situacije u suvremenim politološkim orijentacijama, morala bi dovesti i do znatnijeg proboja u internacionalne institucionalne aktivnosti, kao što su kongresi, simpoziji, konferencije i sl. To bi nesumnjivo dovelo ne samo do veće afirmacije naše znanosti, već i do mogućnosti utjecaja na suvremene znanstvene tokove, a svakako i do prestiža naše zemlje općenito. Saopćenja koja imaju za intenciju da upoznaju svijet s našim vlastitim iskustvima, dostignućima i problemima, morala bi se orijentirati na šire društvene, znanstvene i metodološke okvire, a ne prikazivati našu zemlju isključivo kao eksperimentalni poligon interesantan zbog svoje neobičnosti i jedinstvenosti. Ta se iskustva naše prakse moraju povezivati s općim društvenim problemima suvremenog svijeta, a prije svega, moraju se izlagati u znanstvenoj formi koja odgovara suvremenom razvoju znanosti i metodama prezentacije znanstvenih radova. U suprotnom, ako se ostaje jedino na deskripciji (što je većinom slučaj), bez obzira na njenu in-

terasantnost, teško da će biti i većeg odjeka.

Isto tako, inzistiranje da svaki sudionik iz naše zemlje obavezno ima prihvaćeno saopćenje, smatramo formalnim i štetnim, iz jednostavnog raz-

loga što se pored formalnog dijela Kongresa održava i cijeli niz korisnih i stimulativnih znanstvenih kontakata koji bi bili veoma značajni za naše, pogotovu mlađe, znanstvene radnike.

Ivan Šiber

26. PUGWASHKA KONFERENCIJA

U nizu pokreta koji su za svoj cilj stavili borbu za realizaciju novih međunarodnih odnosa, u kojima će mir i suradnja biti trajne kategorije, posebno istaknuto mjesto zauzima Pugwash. U njegovim korijenima nalazi se ideja, postupno nikla na različitim stranama, da je zadaća znanstvenika, bez obzira gdje se oni nalaze, da u nuklearnom vremenu traže konkretnu alternativu mira i opstanka čovječanstva, te da sve svoje sposobnosti ulože u tom pravcu.

U godinama kada je hladni rat bio na svom vrhuncu ta ideja razvijala se na različitim stranama da bi joj se prilazilo s više ili manje pažnje u pojedinim fazama međunarodnih odnosa. No za stvarni početak pokreta, kojem je naravno prethodilo niz dogovora, sastanaka i poruka istaknutih osoba (Nehru, Joliot Curic, Noel Philip Baker) uzima se 1957. godina kada je na imanju američkog milijunera Cyrila Eastona u kanadskom selu Pugwashu održan prvi sastanak znanstvenika s Istoka i Zapada na kojem je i čitav pokret dobio svoj naziv, ali i prvi program djelovanja.

Od tog trenutka međunarodni odnosi bogatiji su za jednog novog aktera koji nastoji da okupivši znanstvenike iz raznih zemalja aktivno doprinosi traženju rješenja i da na taj način prmiče sve one pozitivne ciljeve kojima bi i države trebale težiti u svom ponašanju. Osobito je bilo značajno da je ideja o sastancima znanstvenika naišla na plodno tlo kako na

Zapadu tako i na Istoku, te da je Pugwash u stvari bio jedan od prvih skupova na kojem su ravnopravno i konstruktivno razgovarali predstavnici država s različitim društveno-političkim sistemima.

Bez obzira što su se međunarodni odnosi mijenjali i što su i na međunarodnom planu nastupile nove pozitivne promjene Pugwash ni danas nije izgubio svoju ulogu. Redovite godišnje konferencije i sastanci ad hoc različitih grupa razmatraju uvijek aktualne probleme za koje znanstvenici različitih zemalja mogu ponuditi kompetentna rješenja i prijedloge. A suvremeni razvoj međunarodnih odnosa jasno potvrđuje da je u različitim oblicima ta aktivnost našla svog mjesta i u praktičnom djelovanju država.

Ovogodišnje 26. zasjedanje Pugwashu u Mühlhausenu* (DR Njemačka) na dnevni red je postavilo četiri složena pitanja razvoja današnjeg svijeta u kojima znanstvenici različitih specijalnosti mogu dati svoj značajan doprinos. Problemi ograničavanja i redukcije strategijskog nuklearnog oružja i drugih oružja masovnog uništavanja; kontrola širenja nuklearnog oružja; pitanja evropske sigurnosti i suradnje i na kraju problemi vezani uz razvoj i sigurnost dio su središnjih problema današnjih međunarodnih odnosa koji, bez obzira na to što se nalaze već godinama u ovom ili sličnom obliku na dnevnom redu Pugwashkih

* 25-31. 8. 1976.

konferencija, ne gube na svom značenju.

Već iz naslova tema o kojima se diskutiralo, evidentno je da se Pugwash opredijelio za ona pitanja koja su trajnog i univerzalnog karaktera, a o kojima znanstvenici mogu kompetentno raspravljati. Istodobno, kao sudionici tih procesa u svojim sredinama oni se mogu aktivno založiti za rješavanje pitanja u skladu s načelima Pugwasha.

Znanstvenici iz četrdesetak zemalja različiti po svojim profesijama i opredjeljenjima u vrlo otvorenoj ali izrazito radnoj atmosferi i ovog puta su imali priliku za temeljito razmatranje složenih problema i žive diskusije. Detaljna analiza postavljenih problema i traženje optimalnih rješenja, koja bi se moglo ponuditi politici bile su osnovni zajednički nazivnik svih diskusija u kojima je unatoč često puta suprotnim pogledima jasno dolazila do izražaja tradicionalna Pugwashova težnja za realizacijom mira i međunarodne suradnje.

S obzirom da se rad Konferencije odvijao u četiri različite grupe u skladu s naznačenim temama pisac ovih redaka iznosi ovdje samo neka zapažanja iz rada grupe u kojoj je sudjelovao, a koja je razmatrala problematiku evropske sigurnosti i suradnje.

Već samo postavljanje te teme na dnevni red Pugwasha jasno je potvrdilo želju da se doprinese osvjetljavanju detanta i to prije svega njegovih konkretnih rezultata koji su svakako do posebnog izražaja došli na Konferenciji u Helsinkiju. Polazeći od te činjenice sudionici u diskusijama, koje su bile ponekad vrlo dinamične i žučne, uzeli su Helsinki kao početak nove faze evropskih, pa i širih međunarodnih odnosa, postavljajući sva ostala kretanja u zavisnosti od daljeg razvoja odnosa u znaku detentea.

Implementacija odredbi Završnog akta, stanje u pregovorima oko smanjenja oružanih snaga u Središnjoj Evropi (MFR) i problemi sveevropske suradnje činili su tri cjeline oko kojih se odvijala diskusija. Samim tim i problemi evropske sigurnosti i suradnje dobili su svoje čvrste političke, vojne i ekonomske, te kulturno-znanstvene limite što je trebalo u načelu odgovoriti i dosadašnjim rezultatima rada na pripremi Helsinkija.

Već u prvim razmatranjima do izražaja su jasno došle dvije suprotne tendencije. Na jednoj strani se tvrdilo da je nakon Helsinkija na Zapadu pokrenuta »ofenziva« protiv ostvarivanja odluka Konferencije, dok je druga grupa znanstvenika isticala da zbog unutrašnjih razloga i nedostatka »značajnih mjera« koje bi pokazale da je uspostavljen nov odnos u Evropi postoje u zapadnim političkim sredinama skeptička mišljenja.

Oko sadržaja Završnog akta, odnosno njegove pravne obvezatnosti ponovno su došla do izražaja dva suprotna pristupa. Na jednoj strani se isticalo da Završni akt ima punopravno važenje međunarodnog ugovora i da potpiše najviših predstavnika 35 zemalja obvezuju, bez obzira na to što nije predviđen postupak ratifikacije dokumenta. S druge strane kao protuargument se isticalo da Završni akt nije međunarodni dokument, te da može imati isključivo moralno značenje u odnosima među državama. Isto tako tvrdilo se da neadekvatan napredak u pregovorima MFR i SALT smanjuje povjerenje u »duh Helsinkija«, te da sve to zajedno može umanjiti stvarno značenje Konferencije. S tim u vezi naznačena je u nekim diskusijama i potreba da se beogradskom skupu 1977. godine priđe s posebnom ozbiljnošću; da se izvrše solidne pripreme; osigura visoka razina predstavnika 35

država Evrope, SAD i Kanade i da se istodobno poduzmu mjere kako bi se izbjeglo međusobno optuživanje za ne-realizirane odluke Helsinkija.

Već te prve diskusije jasno su pokazale da su znanstvenici iz redova Pugwasha snažno angažirani u procesima traženja novih rješenja i da svaki od njih dosljedno zastupa stavove svoje sredine. Stoga je u pojedinim trenucima Pugwash vrlo jasno reflektirao službene stavove pojedinih zemalja. Posebno se to dokazalo u diskusiji o ko vrijednosti pojedinih dijelova Završnog akta koji su bili također različito tretirani. Za dio sudionika svi dijelovi dokumenta imaju istu važnost, dok su drugi osobito isticali pojedine njegove dijelove: najčešće tzv. treću korpu.

Ipak, na kraju je konstatirano da je Završni akt kompromisnog karaktera, te da ga treba prihvatiti tako da njegove odredbe pomognu dalju realizaciju detentea, koji nije bio dovođen u sumnju. Bez obzira na razlike u pristupima izraženo je jedinstveno uvjerenje da u sadašnjim uvjetima nema nikakve druge alternative detenteu ako se želi sačuvati mir u Evropi.

Promatrajući buduće perspektive evropskog razvoja izraženo je uvjerenje da će za 15—20 godina u Evropi vojno-politički blokovi biti rasformirani i da će doći do značajnog smanjenja naoružanja. Usporedo s tim trebalo bi doći do intenziviranja kontakata između dvije najveće integracijske cjeline EEZ i SEV i svih ostalih evropskih država.

U pogledu daljeg razvoja dvaju suprotnih sistema na evropskom tlu također su postojala različita mišljenja. Veći dio znanstvenika odlučno je tvrdio da će dva suprotna društveno-politička i ekonomska sistema i dalje postojati, dok je druga malobrojnija skupina pokušala istaći potrebu prevla-

davanja »umjetne podjele na Istok i Zapad«. No prilikom pripremanja završnog izvještaja radne grupe postignuta je suglasnost o potrebi isticanja postojanja suverenih država i nemiješanja u njihova unutrašnja pitanja.

Osvrćući se na potrebu dosljedne primjene Završnog akta razmatrana je i potreba mirnog rješavanja sporova, te je predloženo da se u budućnosti radi na stvaranju sveevropskog sistema mirnog rješavanja sporova. U tom kontekstu bilo je govora i o potrebi sudjelovanja tzv. treće strane u medijacijama, što bi po nekim mišljenjima također moglo unaprijediti sistem evropskih odnosa i ubrzati primjenu Završnog akta.

U analizi vojnih aspekata evropske sigurnosti sa žaljenjem je konstatirano da politička rješenja, pa čak i razvijanje ekonomskih veza i odnosa nisu uspjeli usporiti ili smanjiti utрку u naoružanju. Stoga je gotovo u svim diskusijama bila posebno naznačena potreba smanjivanja vojne konfrontacije i poduzimanja konkretnih mjera koje bi doprinijele materijalizaciji detentea.

Bečki pregovori (MFR) ocijenjeni su kao početak značajnog posla koji međutim kreće vrlo polako. Uz neka tehnička pitanja simetrije, odnosno asimetrije snaga Istoka — Zapada, te navodno nepostojanje dovoljnog stupnja »mjerodavnih podataka o vojnim efektima« ipak je izraženo gotovo jedinstveno mišljenje da pregovori ne napreduju zbog nedostataka jasno izražene političke volje da se pronađu rješenja. S obzirom na proizvodnju novih vrsta oružja masovnog uništavanja i razvijanje novih strategijskih doktrina u oba vojno-politička saveza, potreba pronalaženja rješenja, pa makar i manjeg značenja, postaje sve urgentnija. Postizanje smanjenja vojnih snaga putem bečkih pregovora i strik-

tna realizacija mjera za smanjivanje nepovjerenja u skladu s duhom Završnog akta iz Helsinkija stvorile bi solidne preduvjete za sprečavanje dalje utrke u naoružanju, koja se vrlo lako može povećati.

Polazeći od činjenice da se na evropskom tlu nalaze golemi arsenali nuklearnog oružja, da se ono povećava i da usporedo s razvojem tzv. mininukesa postoje mogućnosti za još veće gomilanje nuklearnih oružja, čak u nekim dosada nenuklearnim državama, ponovno je istaknuta ideja o potrebi stvaranja denukleariziranih zona u Evropi. Vjeruje se da bi stvaranje takve zone imalo veliko moralno-političko značenje i da bi moglo poslužiti kao početak realizacije šire denuklearizirane zone u Evropi. Umjesto nekadašnjih prijedloga (plan Rapackog) koji su zahvaćali veći teritorij država na Istoku i na Zapadu lansirana je sada ideja o stvaranju denuklearizirane zone na užem prostoru između Rajne i Vistule. Iako je u dijelu diskusija izražena sumnja u mogućnost i svrsishodnost takve limitirane zone izraženo je u osnovi slaganje s idejom, koju bi svakako trebalo dalje elaborirati.

U sklopu promatranja vojnih aspekata, posebno mjera za jačanje povjerenja dan je prijedlog da se u okviru Pugwasha organizira sastanak radne grupe koja bi razmotrila postojeće stanje i predložila nove mjere. Sastanak bi se trebao održati slijedeće godine i to prije bogradskog skupa.

Suradnja kao druga komponenta novih evropskih odnosa dobila je također odgovarajući tretman u diskusijama na 26. Konferenciji. Prije svega postignuta je suglasnost u ocjeni da se suradnja na ekonomskom, znanstvenom i kulturnom polju počela odvijati u novim uvjetima, ali da još njezin tempo zaostaje za stvarnim mogućnostima. U ocjeni stvarnih razloga

tog zaostajanja iskrsla su suprotna mišljenja. Dok je dio znanstvenika tvrdio da se na prijedloge evropskih socijalističkih država (konferencije o energiji, prometu i zaštiti čovjekove sredine) na zapadu ne odgovara, zapadni sudionici su isticali da postoji sve vidljivija asimetrija u interesima dviju strana. Dok je npr. za zemlje Istočne Evrope jedno od primarnih pitanja razvijanje ekonomske, znanstveno-tehničke suradnje sa Zapadom, Zapadna Evropa je zainteresirana za jačanje svojih vlastitih mehanizama (EEZ); održavanje intenzivnih odnosa sa SAD; proširenje suradnje sa zemljama »trećeg svijeta« i tek onda dolazi na red Istočna Evropa. Taj faktor, navodno, otežava i suradnju na polju kulturne razmjene i informacija.

Po mišljenju nekih znanstvenika iz istočnoevropskih država to stanje moglo bi se najbrže prevladati ako bi se uspostavile direktne veze između SEV-a i EEZ-a, jer bi dvije velike integracijske cjeline mogle utjecati na brže pronalaženje zajedničkih točaka. Kao protuargument tome isticano je da se Evropa ne sastoji samo od članica dvaju integracijskih mehanizama i da stoga jačanje njihovih uzajamnih veza ne može automatski imati i sveevropsko značenje.

Sumirajući diskusije o mogućnostima suradnje za čije proširenje su se izjasnili svi sudionici, istaknuto je da je budućnost Evrope nezamisliva bez jačanja svih oblika veza i suradnje koji mogu poslužiti kao stvarna materijalizacija détentea. Također je izraženo uvjerenje da bi trebalo težiti pronalaženju mogućnosti za realizaciju zajedničkih zahvata koji bi osigurali uzajamno korisne efekte i postupno bi doprinosili otklanjanju postojeće asimetrije interesa i mogućnosti.

Razmatrajući vojne, političke i ekonomske probleme odnosa nakon

Helsinkija pojavilo se i pitanje institucionalizacije sigurnosti i suradnje u Evropi, posebno u svjetlu beogradskog skupa. Po mišljenju većine sudionika nužno je već u Beogradu pokrenuti pitanje stalnog mehanizma koji bi bio relativno malen, debirokratiziran, ali ipak dovoljno kompetentan da koordinira suradnju. Zanimljivo je da je prevladalo mišljenje kako sadašnji mehanizmi (Evropska komisija UN, UNESCO, WHO i dr.) unatoč postignutim rezultatima ipak nisu dovoljni, posebno ako se razmišlja o budućem intenziviranju suradnje. Pugwash bi trebao pomoći sve inicijative koje bi išle u tom pravcu i sa svoje strane nastojati da se realizira ideja o stalnom nukleusu suradnje.

Naravno, uz ta glavna pitanja razmatran je i čitav niz drugih problema koji utječu na realizaciju ideja de-
tentea na evropskom tlu. Tako je istaknuto da bi se trebalo založiti da se spriječe obavještajne aktivnosti; poštuju prava nacionalnih manjina koje trebaju poslužiti kao mostovi evropske suradnje; realiziraju puna prava stranih radnika na privremenom radu u inozemstvu; zabrane subverzivne aktivnosti protiv drugih država i sl. Poseban akcenat stavljen je na potrebu da se evropska sigurnost i suradnja postave u širi kontekst svjetskih odnosa, počev od realizacije novih odnosa u pravcu Mediterana i Bliskog istoka, što sve zajedno može doprinijeti jačanju svjetskog mira i progressa.

Pugwash kao pokret znanstvenika usmjeren u pravcu traženja mogućnosti suradnje različitih država u četvrt stoljeća svog postojanja prošao je dug put, prateći u svojoj aktivnosti sva pomicanja u međunarodnim odnosima. Nastao kao pokušaj da se putem unapređivanja kontakata između Zapada

i Istoka uz pomoć znanstvenika traže putovi sporazumijevanja i suradnje, unatoč promjena u međunarodnim odnosima Pugwash nije izgubio na svom značenju. Teme dosadašnjih rasprava i naponi za stvaranjem klime povjerenja jasno potvrđuju pravac progresivne angažiranosti, što je najbolji odgovor svim onim skepticima koji su smatrali da trenutkom unapređivanja međudržavnih odnosa Pugwash kao pokret znanstvenika gubi na važnosti.

Međutim, čini nam se da je u dosadašnjem radu Pugwash uložio premalo napora da se angažiraju znanstvenici iz zemalja u razvoju, odnosno iz nesvrstanih zemalja, koji bi i te kako dobro došli u raspravama o globalnom razvoju suvremenog svijeta. Uostalom, tematika Pugwasha uvijek je imala univerzalne dimenzije a problemi koji danas nadolaze sve više su neposredno vezani uz golemu skupinu zemalja u razvoju čiji znanstvenici moraju ravnopravno sudjelovati u svim raspravama o budućem razvoju. Stoga, ukoliko Pugwash želi zadržati svoje mjesto i služiti i dalje kao spona u povezivanju znanstvenika iz različitih sredina i mjesto za razmatranje progresivnih budućih kretanja, nužno je njegovo veće angažiranje u pravcu uključivanja znanstvenika iz Afrike, Azije i Latinske Amerike. Samim tim i Pugwash može postati još univerzalniji, kako po svojim temama, tako i sudionicima.

Na kraju, potrebno je napomenuti da je Akademija znanosti Demokratske Republike Njemačke uložila golem trud da se ovogodišnja konferencija uspješno odvija i da se omogućiti nesmetan rad brojnih gostiju.

Radovan Vukadinović